

Конституційно-правова відповідальність в системі юридичної відповідальності

*Мохончук Богдан Сергійович,
студент II курсу Національного університету
«Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*

Актуальність даної проблеми зумовлена проблемою співвідношення конституційно-правової відповідальності з інститутом юридичної відповідальності, існуванням позитивного (активного) аспекту даного виду відповідальності, наявністю специфічних санкцій, суб'єктів та процедур по її застосуванню, а також відсутністю єдиного систематизованого акту, який би регулював і закріплював конституційно-правову відповідальність на законодавчому рівні.

Проблему конституційно-правової відповідальності безпосередньо та опосередковано досліджували С. А. Авак'ян, І. Б. Аземша, Ю. Г. Барабаш, Н. М.

Батанова, Н. В. Заяць, В. І. Кафарський, В. Лола, І. Мінаєва, Н. В. Павловська, Ю. М. Тодика та ін.

В даній роботі ми спробуємо визначити конституційно-правову відповідальність, як різновид юридичної відповідальності, розглянути її особливості та вирізнити серед різновидів соціальної відповідальності.

Проблема виокремлення конституційно-правової або державно-правової відповідальності (тоді вживався саме такий термін, оскільки пріоритет віддавався характеристиці державного регулювання, як основного регулятора суспільних відносин) піднімалась деякими дослідниками ще в радянський період (С. А. Авакьян [1], Т. Д. Зражевкая [2]). Але панування теорії верховенства представницьких органів, відсутність протягом тривалого часу інституту Президента держави (до 1990 р.), неприйняття ідеї розподілу влади призвели до того, що сфера використання інституту конституційно-правової (державно-правової) відповідальності була невиправдано звужена, а історична спадщина незначною.

Сьогодні існування конституційно-правової відповідальності визнається більшістю вчених. Проте невизначеними залишаються питання про те, до яких категорій, систем вона відноситься. А ці, на перший погляд, теоретичні питання створюють доволі практичні проблеми, тому і сам інститут конституційно-правової відповідальності в сучасному законодавстві існує в розчиненому вигляді та з багатьма колізіями.

В юридичній літературі є полеміка щодо визначення даного виду відповідальності. Зокрема пропонуються такі категорії як «конституційна», «державно-правова» та «публічно-правова» відповідальність.

Існує точка зору (І.А. Кравец [3], А.А. Безуглов, С.А. Солдатов [4]), за якої термін «конституційна відповідальність», на відміну від конституційно-правової, виправдано застосовувати тоді, коли про відповідальність державних органів йдеться в Конституції. Ми вважаємо, що не потрібно так жорстко розділяти ці поняття тому, що: по-перше сама галузь конституційне право не вичерпується одною лише Конституцією; по-друге порушення, для прикладу, ч. 4 ст. 41 Конституції України, яка встановлює гарантії права приватної власності, тягне відповідальність за відповідними статтями Кримінального кодексу, і говорити про конституційно-правову відповідальність тут не доцільно. Додатково слід виділити теорію Ірини Мінаєвої [5], згідно якої конституційна відповідальність включає всі види юридичної відповідальності, які спираються на всю сукупність санкцій, тому може сприйматись як юридична відповідальність. Важко погодитись з такою позицією. Незважаючи на те, що Конституція є нормою найвищої юридичної сили і виступає основою для галузевого законодавства, не можливо підняти поняття відповідальності і санкції нормативно-правового акта. Згідно даної теорії також можна стверджувати, що в країнах які не мають (не мали) Конституції, фактично не існує (не існувало) юридичної відповідальності. Тому ми вважаємо, що юридична відповідальність є родовим поняттям відносно конституційної, яка разом з конституційно-правовою виступають двома визначеннями одного інституту.

Аналізуючи категорій «державно-правова відповідальність» і «конституційно-правова відповідальність» можна стверджувати, що вони в значній мірі не різняться за змістом і смисловим значенням. Вся відмінність обумовлена лиш традицією, адже раніше галузь називалась «державне право» (пріоритет віддавався характеристиці державного регулювання, як основного регулятора суспільних відносин), а зі зміною ролі держави в правовому регулюванні вона почала називатися «конституційне право», тому сьогодні вживання терміну «державно-правова відповідальність» є недоцільним.

У юридичній літературі деякі автори виділяють поняття «публічно-правової відповідальності». Для прикладу І.А. Умнова [6] стверджує, що категорія публічно-правової відповідальності ширша за державно-правову, бо вона охоплює відносини, які регулюються не лише державним правом, а й адміністративним, фінансовим і іншими галузями права пов'язаними з владною компетенцією законодавчих і виконавчих органів. На нашу думку поєднувати предмет конституційного і інших галузей (підгалузей) законодавства є не досить доцільним, навіть якщо вони однаково пов'язані з діяльністю публічних органів влади, бо в такому випадку ми розширюємо предмет конституційного права, при цьому значно звуживши предмет регулювання інших галузей (адже так само можна терміни дисциплінарна і конституційна відповідальність позначити категорією «публічно-правова відповідальність»). Також варто звернути увагу на позицію І. Мінаєвої [5], згідно з якою публічно-правова відповідальність - це відповідальність органів державної влади і місцевого самоврядування, в якій поєднані моральні, політичні і правові заходи відповідальності, на відміну від конституційно-правової - юридичної

відповідальності, яка ґрунтується на конституційно-правових нормах. Дана позиція певним чином аргументована, але в такому випадку навпаки звужується склад суб'єктів конституційної відповідальності виключивши органи державної влади і місцевого самоврядування. Тому поняття конституційно-правова відповідальність державних органів і органів місцевого самоврядування буде аналогічним публічно-правовій відповідальності. Звідси випливає, що останню можна розглядати як складову конституційної, в чому ми, за умов відсутності єдиного акта який би систематизував конституційно-правову відповідальність, не бачимо потреби, адже це лише призведе до розбіжностей у застосуванні термінології.

Досить розповсюдженою є думка про те, що конституційно-правова відповідальність, або її позитивний (активний) аспект, належать до політичної системи, тому й іменується політичною відповідальністю (М.І. Пискотін [7], І. А. Кравець [3], В. І. Кафарський [8]). Така позиція зводить конституційну відповідальність до невідповідності політичним настроям суб'єкта, який застосовує процедуру притягнення до відповідальності. Хоча насправді реалізовуватись вона може і внаслідок порушення моральних норм, втрати довіри з боку народу (адже довіра народу, на думку Ю. Г. Барабаша [9], є однією із важливих складових демократичної системи організації влади в сучасних країнах) та ін. Виникає питання, якщо конституційна відповідальність має політико-правовий характер, тісно перетинається з мораллю, довірою та іншими суб'єктивно-оціночними категоріями, то чи можна вважати її юридичною? Тут ми солідарні з думкою Кондрашева А.А., який зазначає: «Якщо санкція і процедура її застосування закріплена в законі, то немає причин вважати її не юридичною» [10]. Крім того, як вважає В. О. Лучин: «Всяка політична відповідальність якщо й співвідноситься по яким-небудь параметрам з Основним Законом, не може йому протирічити й існувати незважаючи на конституційну відповідальність» [11]. На наш погляд позитивний (активний) аспект конституційно-правової відповідальності і є поєднанням моралі, права та політики, оскільки він безпосередньо пов'язаний з юридичним статусом державного органа (посадової особи, органа місцевого самоврядування), його виключною компетенцією і довірою з боку народу, який передає йому частину своїх прав. Цей аспект наділяє один орган (інстанцію) компетенцією (яка визначена законодавством) оцінювати діяльність іншого (суб'єкта), оскільки другий має повноваження з широкого кола державних питань, які не можуть бути повністю врегульовані законодавством, але повинні здійснюватися на благо народу, тому і контролюються уповноваженою інстанцією. Звісно, для нашої держави на сучасному її етапі необхідно щоб позитивна (активна) відповідальність була зведена до оцінки діяльності державних органів і посадових осіб саме народом, оскільки діяльність держави ґрунтується на довірі народу, а отже виникає потреба реформування інституту референдуму, але це вже інша проблема, яка виходить за межі нашого дослідження.

Після розгляду даної проблеми ми прийшли до висновку, що конституційно-правова відповідальність – це передбачена нормами конституційного права і здійснювана у процесуально встановленому порядку уповноваженими органами юридична відповідальність суб'єктів конституційно-правових відносин, яка полягає у зміні чи позбавленні їх правового статусу.

Список використаних джерел:

1. Авакьян С. А. Государственно-правовая ответственность // Сов. Государство и право. 1975 №10;
2. Зражевская Т. Д. Ответственность по советскому государственному праву. Воронеж, 1980;
3. Кравець І. А. Формирование российского конституционализма (проблемы теории и практики). М.; Новосибирск, 2002;
4. Безуглов А. А., Солдатов С. А. Конституционное право России: Учебник юридических вузов. М., 2001;
5. Мінаєва І. НАДУ при Президентіві України Харківський регіональний інститут державного управління;
6. Умнова И. А. Конституционные основы современного российского федерализма. М., 1998;
7. Пискотин М. И. Политическая ответственность работника аппарата государственного управления в социалистических странах В., 1997;
8. Кафарський В. І. Політичні партії України: конституційно-правове регулювання організації діяльності К., 2008;

9. Барабаш Ю. Г. Дискреційні повноваження вищих органів влади: правова природа та умови ефективного застосування Х., 2007
10. Кондрашев А. А. Конституционно-правовая ответственность в Российской Федерации: теория и практика М., 2006
11. Лучин В. О. Конституция Российской Федерации. Проблемы реализации.